

# Tích hợp giáo dục môi trường thông qua hoạt động trải nghiệm trong dạy học môn Tự nhiên và Xã hội lớp 2

Nguyễn Thị Diệu Phương\*, Nguyễn Ngọc Thảo\*\*

\*Khoa Sinh học, Đại học sư phạm, Đại Học Huế;

\*\*Trường Tiểu học Tân Lập 1, Nha Trang, Khánh Hòa

Received: 10/10/2023; Accepted: 18/10/2023; Published: 25/10/2023

**Abstract:** Designing and using experience activities in teaching 2<sup>nd</sup> Grade “Nature and Society” subject is one of the most appropriate ways to develop students’ general and scientific competencies. This article proposes a process to design experience activities in teaching 2<sup>nd</sup> Grade “Nature and Society” subject towards developing scientific cognitive capacity. Then, the process is applied in designing the topic “Plants and animals”.

**Keywords:** Environmental education, integration, experiential activities, cognitive science

## 1. Mở đầu

Tự nhiên và Xã hội (TN và XH) là môn học bắt buộc ở các lớp 1 đến lớp 3 được xây dựng dựa trên nền tảng khoa học cơ bản. Đây là môn học coi trọng việc tổ chức cho học sinh (HS) trải nghiệm thực tế, tạo cho HS cơ hội tìm hiểu, khám phá thế giới TN và XH xung quanh. Nội dung giáo dục môn (TN và XH) lớp 2 được tổ chức theo các chủ đề: Gia đình; Trường học; Cộng đồng địa phương; Thực vật và động vật; Con người và sức khỏe; Trái Đất và bầu trời. Các chủ đề này rất gần gũi với nội dung giáo dục môi trường (GDMT). Mỗi chủ đề đều thể hiện mối liên quan, sự tương tác giữa con người với các yếu tố TN và XH [1]. Với đặc điểm kiến thức này rất phù hợp để thiết kế và tổ chức các hoạt động trải nghiệm (HĐTN) nhằm tích hợp GDMT cho HS đáp ứng mục tiêu dạy học của chương trình môn TN và XH hiện nay.

## 2. Nội dung nghiên cứu

### 2.1. Giáo dục môi trường trong dạy học

Hội nghị quốc tế về giáo dục môi trường trong Chương trình đào tạo của trường học do IUCN/ UNESCO tổ chức tại Nevada (Mỹ) năm 1970 đã nêu định nghĩa về giáo dục môi trường: “Giáo dục môi trường là quá trình nhận ra các giá trị và làm rõ khái niệm để xây dựng những kỹ năng và thái độ cần thiết, giúp hiểu biết và đánh giá đúng mối tương quan giữa con người với nền văn hóa và môi trường vật lý xung quanh. Giáo dục môi trường cũng tạo cơ hội cho việc thực hành để ra quyết định và tự hình thành quy tắc ứng xử trước những vấn đề liên quan đến chất lượng

môi trường” [2].

### 2.2. Tích hợp và dạy học tích hợp

Trong dạy học các bộ môn, tích hợp được hiểu là sự kết hợp, tổ chức các nội dung từ nhiều môn học, lĩnh vực học tập khác nhau thành một môn học mới hoặc lồng ghép các nội dung cần thiết vào nội dung vốn có của môn học. [3]

Dạy học tích hợp là một quan điểm sư phạm, ở đó người học cần huy động mọi nguồn lực để giải quyết một tình huống phức hợp - có vấn đề nhằm phát triển các năng lực và phẩm chất cá nhân.

### 2.3. Hoạt động trải nghiệm

Nghiên cứu về hoạt động trải nghiệm, tác giả Đinh Thị Kim Thoa đã xác định: “Hoạt động trải nghiệm là hoạt động giáo dục thông qua sự trải nghiệm và sáng tạo của cá nhân trong việc kết nối kinh nghiệm học được trong nhà trường với thực tiễn đời sống mà nhờ đó các kinh nghiệm được tích lũy thêm dần chuyển hóa thành năng lực” [4].

### 2.4. Tích hợp GDMT thông qua HĐTN trong dạy học môn TN và XH lớp 2

#### 2.4.1. Một số nội dung GDMT được tích hợp qua HĐTN trong dạy học môn TN và XH lớp 2

Phân tích chương trình môn TN và XH lớp 2, chúng tôi đề xuất các nội dung GDMT được tích hợp nội môn ở mức độ liên hệ, lồng ghép trong môn TN và XH lớp 2:

Bảng 2.1. Minh họa một số nội dung GDMT được tích hợp thông qua HĐTN trong dạy học môn TN và XH lớp 2

| Chủ đề | Bài học | Nội dung GDMT được tích hợp |
|--------|---------|-----------------------------|
|--------|---------|-----------------------------|

|                       |                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------------|------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Gia đình              | Bài 3. Phòng tránh ngộ độc khi ở nhà                                   | Một số lí do gây ngộ độc qua đường ăn uống và cách phòng tránh khi bị ngộ độc.                                                                                                                                                           |
|                       | Bài 4. Giữ sạch nhà ở                                                  | Lợi ích và các công việc cần phải làm để giữ cho đồ dùng trong nhà, môi trường xung quanh nhà ở sạch, đẹp; Giữ gìn vệ sinh, bảo vệ môi trường xung quanh nhà ở sạch đẹp; Một số việc làm vừa sức để giữ gìn môi trường xung quanh nhà ở. |
| Trường học            | Bài 9. Giữ vệ sinh trường học                                          | Tác dụng giữ trường, lớp sạch, đẹp và các hoạt động làm cho trường, lớp sạch, đẹp: quét lớp, sân trường, tưới cây, chăm sóc cây của lớp, của trường,...                                                                                  |
| Thực vật và động vật  | Bài 18. Cần làm gì để bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật? | Ý thức bảo vệ môi trường sống của loài vật; Sự cần thiết phải bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật. Những việc có thể làm và không nên làm để bảo vệ, hạn chế sự thay đổi môi trường sống của thực vật, động vật.             |
| Con người và sức khỏe | Bài 24. Chăm sóc, bảo vệ cơ quan hô hấp                                | Sự cần thiết và thực hiện được việc hít vào, thở ra đúng cách và tránh xa nơi có khói bụi để bảo vệ cơ quan hô hấp; Ý thức bảo vệ môi trường xung quanh để giữ cho bầu không khí được trong lành.                                        |
|                       | Bài 26. Chăm sóc, bảo vệ cơ quan bài tiết nước tiểu                    | Không nên nhịn đi tiểu tiện và đi tiểu tiện đúng nơi quy định để giữ vệ sinh môi trường; Vệ sinh cá nhân và ăn uống hợp lí để bảo vệ cơ quan bài tiết.                                                                                   |

#### 2.4.2. Quy trình tích hợp GDMT thông qua HĐTN trong dạy học môn TN và XH lớp 2

Bước 1: Phân tích, xác định mục tiêu, nội dung bài/chủ đề môn TN và XH lớp 2.

Bước 2: Xác định kiến thức GDMT tích hợp trong bài/chủ đề môn TN và XH lớp 2.

Bước 3: Lựa chọn hình thức phù hợp để tổ chức HĐTN.

Bước 4: Thiết kế các HĐTN để GDMT trong dạy học môn TN và XH lớp 2.

Bước 5: Kiểm tra, đánh giá tích hợp GDMT thông qua HĐTN trong dạy học môn TN và XH lớp 2.

#### 2.4.3. Ví dụ minh họa quy trình: Khi dạy nội dung “Bài 18. Cần làm gì để bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật?” môn TN và XH lớp 2 - chủ đề Thực vật và động vật.

Bước 1: Phân tích, xác định mục tiêu, nội dung bài/chủ đề môn TN và XH lớp 2

Ở bước này GV cần xác định được mục tiêu, nội dung môn TN và XH lớp 2 có thể tích hợp GDMT: Xác định được những hoạt động của con người làm thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật; Giải thích được sự cần thiết phải bảo vệ môi trường

sống của thực vật và động vật; Đề xuất những việc làm bảo vệ môi trường, hạn chế sự thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật.

Bước 2: Xác định kiến thức GDMT tích hợp trong bài/chủ đề môn TN và XH lớp 2

Để có thể xác định kiến thức GDMT thì GV cần căn cứ vào cấu trúc nội dung của môn TN và XH lớp 2, qua đó chọn ra những nội dung phù hợp như: Tác hại những việc làm của con người có thể làm thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật; Ý thức bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật; Những việc nên và không nên làm để bảo vệ, hạn chế sự thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật. Ý nghĩa của những việc làm tích cực đối với bảo vệ môi trường.

Bước 3: Lựa chọn hình thức phù hợp để tổ chức HĐTN

Vận dụng chu trình tổ chức HĐTN, GV có thể sử dụng hình thức trò chơi để HS tham gia vào hoạt động học tập một cách tự nhiên, phát huy tính sáng tạo của HS. GV hướng dẫn HS tổ chức trò chơi kết hợp đóng vai với chủ đề: “Xin đừng vứt rác bừa bãi!”.

Bước 4: Thiết kế các HĐTN để GDMT trong dạy học môn TN và XH lớp 2

Khi sử dụng hình thức tổ chức trò chơi kết hợp đóng vai trong mô hình học tập trải nghiệm: GV ưu tiên chọn không gian tổ chức hoạt động gần với môi trường tự nhiên; hướng dẫn HS hóa trang thành nhân vật trong tình huống và đóng vai các nhân tố như dòng sông, các loài thực vật, động vật trong môi trường,... để HS sáng tạo thể hiện các hoạt động đáp ứng mục tiêu mà chủ đề đã xác định.

Bước 4.1: GV đề xuất nhiệm vụ

- GV cho HS quan sát kĩ các đoạn clip có nội dung về việc người dân vứt rác xuống sông, hồ, ao hoặc hình trong SGK trang 70 và trả lời câu hỏi:

- Trong hình có những nhân vật nào? Mô tả hành động của mỗi nhân vật đó (Minh, em của Minh và bố của Minh. Em của Minh đang định vứt rác xuống hồ nước; Minh ngăn lại).

- GV đặt vấn đề: Điều gì sẽ xảy ra khi em của Minh và mọi người thường xuyên vứt rác bừa bãi xuống hồ? Điều gì sẽ xảy ra nếu môi trường sống của thực vật và động vật tiếp tục bị tàn phá? (số lượng thực vật và động vật giảm sút, thậm chí có thể biến mất).

- GV chia lớp thành các nhóm nhỏ. Yêu cầu các nhóm thảo luận về tình huống và trả lời câu hỏi: Nếu là Minh, em sẽ làm gì trong tình huống trên? Sau đó phân vai xử lí tình huống.

- HS lần lượt đóng vai những nhân vật sau để đưa ra hướng giải quyết hợp lý nhất cho tình huống trên: Minh, em của Minh và bố của Minh. GV cùng với HS lên kế hoạch thực hiện và hỗ trợ HS khi cần thiết.

Bước 4.2: HS trải nghiệm trong thực tiễn

- Đối tượng tham gia: GV, HS

- Chuẩn bị của GV: Hỗ trợ HS chuẩn bị đạo cụ, trang phục, sân khấu, âm thanh. Tranh, ảnh SGK phóng to (nếu có).

- Chuẩn bị của HS: Xây dựng kịch bản, phân công vai diễn, luyện tập, chuẩn bị đạo cụ.

- Thời gian tổ chức hoạt động: Giờ học TN và XH lớp 2.

- Địa điểm tổ chức: Lớp học.

- Phương tiện được sử dụng: Loa, mic, trang phục, giấy, bút, máy ảnh...

- GV hướng dẫn HS thực hiện theo kế hoạch, quan sát và hỗ trợ khi cần thiết.

- Nội dung các vai diễn cần đảm bảo thể hiện được hết ý nghĩa của vấn đề GDMT.

Ví dụ: Minh ngăn cản em của Minh vứt rác xuống hồ nước. Em của Minh: đang định vứt rác xuống hồ nước. Bố của Minh: ngăn cản em của Minh vứt rác xuống hồ nước làm ô nhiễm nguồn nước và giáo dục, giải thích cho 2 anh em về vấn đề ô nhiễm nguồn nước, ảnh hưởng trực tiếp đến môi trường sống của thực vật và động vật.

- HS của các nhóm chủ động thực hiện theo nhiệm vụ được giao.

- Biểu diễn tình huống (mỗi nhân vật xuất hiện sẽ có những lời thoại và hành động khác nhau, nhân vật giới thiệu vai diễn của mình).

Bước 4.3: HS báo cáo, thảo luận kết quả trải nghiệm

Trong quá trình các nhân vật đóng vai thể hiện, cả lớp chú ý theo dõi các tình huống, thu thập thông tin. Sau đó, đóng góp ý kiến bổ sung cho nhóm, chia sẻ kinh nghiệm bản thân, chia sẻ những khó khăn, cảm xúc trong quá trình thực hiện, đồng thời thể hiện thái độ sau vở diễn, để nội dung kịch bản hoàn chỉnh hơn, sát với mục tiêu đã định.

Bước 4.4: HS kết luận, khái quát kiến thức thu được

GV tổ chức HS hệ thống hóa kiến thức bằng sơ đồ tư duy, rút ra kết luận:

- Giáo dục ý thức bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật: Tích cực tham gia các hoạt động bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật; Có thái độ yêu thiên nhiên, thực vật và động vật xung quanh nơi ở.

- Những việc không nên làm để bảo vệ, hạn chế sự thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật: Xả rác bừa bãi gây ô nhiễm đất, nước, không khí, làm mất nơi ở của sinh vật; Chặt phá rừng gây tác hại đến môi trường sống của sinh vật; Sử dụng quá nhiều thuốc trừ sâu có thể gây chết động vật, thực vật; Ô nhiễm môi trường sống của động vật, thực vật; Thải nước bẩn ra môi trường, ảnh hưởng đến môi trường sống của thực vật và động vật,....

Bước 4.5: Vận dụng kiến thức

Mỗi học sinh cần rút ra được vai trò của những việc làm bảo vệ môi trường sống của thực vật và động vật, sự cần thiết và tầm quan trọng của những việc làm này mang lại. HS thảo luận và trả lời các câu hỏi:

- Em hãy dự đoán về môi trường sống của thực vật và động ở địa phương em sau khoảng 10 năm nữa. Vì sao em lại dự đoán như vậy?

- Hãy mô tả ngắn về môi trường sống của thực vật và động tại địa phương em.

Bước 5: Kiểm tra, đánh giá kết quả tích hợp GDMT

GV có thể sử dụng câu hỏi đánh giá: Hãy nêu ý nghĩ về những việc làm của các cá nhân, đơn vị trong cuộc sống mà em biết nhằm bảo vệ, hạn chế sự thay đổi môi trường sống của thực vật và động vật?

### 3. Kết luận

Quy trình thiết kế HĐTN theo hướng tích hợp GDMT trong dạy học môn TN và XH lớp 2 được xây dựng theo 5 bước chặt chẽ và phù hợp với logic của quá trình học tập thông qua trải nghiệm. Thông qua thực hiện quy trình sẽ đảm bảo cho HS tham gia các HĐTN để hình thành và phát triển nhận thức về BVMT đồng thời đáp ứng mục tiêu dạy học phát triển các năng lực và phẩm chất môn TN và XH ở tiểu học.

### Tài liệu tham khảo

[1] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 về Chương trình giáo dục phổ thông môn Tự nhiên và Xã hội*, Hà Nội.

[2] Quốc hội nước CHXHCN Việt Nam khóa XI (2010), *Luật bảo vệ môi trường*, NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội.

[3] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Tài liệu tập huấn dạy học tích hợp ở trường Tiểu học*, NXB Đại học Sư Phạm.

[4] Đinh Thị Kim Thoa, Bùi Ngọc Diệp (2014), *Tổ chức các hoạt động giáo dục trong trường trung học theo định hướng phát triển năng lực học sinh*, Bộ GD&ĐT (Tài liệu tập huấn).